

F.R. LEAVIS • Büyük Gelenek

The Great Tradition. George Eliot, Henry James, Joseph Conrad
© 1948 F.R. Leavis

İletişim Yayınları 3591 • Edebiyat Eleştirisi 83
ISBN-13: 978-975-05-3873-5
© 2025 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
1. Baskı 2025, İstanbul

EDİTÖR Naci Ozansoy
YAYINA HAZIRLAYAN Emre Bayın
KAPAK Suat Aysu
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Berfin İnan

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 44870
Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/41
Bağcılar 34218 İstanbul • Tel: 212.445 32 38
CİLT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 45003
Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6
Bağcılar 34218 İstanbul • Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 40387
Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,
Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

F.R. LEAVIS

Büyük Gelenek

George Eliot, Henry James,
Joseph Conrad

The Great Tradition

George Eliot, Henry James, Joseph Conrad

ÇEVİREN *Barış Özkul*

FRANK RAYMOND LEAVIS 14 Temmuz 1895'te Cambridge'de doğan Frank Raymond Leavis, 20. yüzyıl edebiyat eleştirisinin en etkili figürlerinden biridir. Cambridge Üniversitesi'nden mezun olduktan sonra Birinci Dünya Savaşı sırasında Sedy e Birliği'nde görev yaptı. Cambridge'e döndükten sonra İngiliz edebiyatı üzerine çalışmalara yöneldi. Cambridge Üniversitesi-Downing College'da otuz yıl boyunca öğretim üyeliği yapan Leavis, 1932'de kurduğu *Scrutiny* dergisiyle edebiyatın değerlendirilmesinde yeni bir ölçütler sistemi geliştirdi. Edebiyat eleştirisinde T.S. Eliot'tan etkilenmekle birlikte Amerikan Yeni Eleştirisi'nden farklı olarak, yapıtları tarihsel ve toplumsal bağlamları içinde ele aldı. *Büyük Gelenek* (*The Great Tradition*, 1948) adlı eserinde Jane Austen, George Eliot, Henry James ve Joseph Conrad gibi yazarları İngiliz romanının ahlâki ve entelektüel omurgasını oluşturan isimler olarak öne çıkarmıştır. Başlangıçta Charles Dickens ve Thomas Hardy'yi bu geleneğin dışında tutsa da, ilerleyen yıllarda özellikle Dickens hakkındaki görüşlerini gözden geçirmiştir. C.P. Snow'a yönelik sert eleştirileri ve bilimle beşerî disiplinler arasındaki ilişkiye dair görüşleri büyük tartışmalara yol açmıştır. 1978'de yaşamını yitiren F.R. Leavis, edebiyatı yalnızca bir estetik uğraş değil, aynı zamanda ahlâki bir sorumluluk olarak gören eleştiri anlayışıyla hafızalarda yer etmiştir. Başlıca eserleri arasında şunlar yer alır: *New Bearings in English Poetry* (1932), *Revaluation: Tradition and Development in English Poetry* (1936), *The Great Tradition* (1948), *D.H. Lawrence, Novelist* (1955), *The Common Pursuit* (1952), *Education and the University* (1943), *Nor Shall My Sword* (1972), *The Living Principle: "English" as a Discipline of Thought* (1975), *Thought, Words and Creativity: Art and Thought in Lawrence* (1976), *Dickens the Novelist* (1970, Q.D. Leavis ile birlikte).

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	9
I Büyük Gelenek	11
II George Eliot	45
Erken dönem.....	45
<i>Romola</i> 'dan <i>Middlemarch</i> 'a.....	68
<i>Daniel Deronda</i> ve <i>A Portrait of a Lady</i> (Bir Kadının Portresi).....	106
III Henry James	163
<i>The Portrait of Lady</i> 'ye Doğru.....	163
Geç dönem James.....	196
IV Joseph Conrad	219
Küçük eserleri ve <i>Nostromo</i>	219
<i>Victory</i> (Zafer), <i>The Secret Agent</i> (Gizli Ajan), <i>Under Western Eyes</i> (Batılı Gözler Altında) ve <i>Chance</i> (Şans).....	251
V Hard Times (Zor Zamanlar)	279
Analitik bir not.....	279
EK Daniel Deronda Üzerine Bir Sohbet	
HENRY JAMES.....	307

Biliyorum, ne kadar zor olduğunu biliyorum. İnsan, ruh halini derin ve sahici kılacak bir şeye ihtiyaç duyuyor. Vizyonumuzun o yalın, çıplak özüne ulaşmamızı engelleyen ne çok ufak tefek can sıkıntısı var. Kulağa saçma geliyor, değil mi? Çoğu zaman, işe başlamadan önce dua edebilmek, sonra da her şeyi Tanrı'ya bırakmak gerekirmiş gibi geliyor bana. Kendi hayal gücümüzle gerçekten yüzleşmek –her şeyi bir kenara atmak– ne zor, ne meşakkatli bir iş. Kendimi hep, Tanrı'nın kudretli ateşinin içinden geçmesine açık, çıplak ve savunmasız halde hissediyorum – ve bu, oldukça ürkütücü bir duygu. Sanatçı olmak için insanın gerçekten korkunç derecede dindar olması gerekiyor. Aziz Laurence'i sık sık düşünürüm – ızgara üstünde yatarken, "Çevirin beni kardeşler, bu yanım yeterince pişti," dediği anı.

– 24 ŞUBAT 1913, ERNEST COLLINGS'E,
D.H. LAWRENCE'IN MEKTUPLARI

TEŞEKKÜR

Bu kitabın büyük bölümü ilk olarak *Scrutiny* dergisinde yayımlandı; bu malzemeyi kullanmama izin verdikleri için editörlere teşekkür borçluyum. Henry James üzerine eleştirinin ikinci bölümü Mart 1937 sayısında yayımlandı. Conrad üzerine olan kısımlar Haziran ve Ekim 1941'de, George Eliot üzerine olanlar ise 1945 ve 1946 yıllarında yayımlandı. Ayrıca bu cildin Ek'inde yer alan *Daniel Deronda Üzerine bir Sohbet* metninin yeniden basımına izin verdikleri için Henry James'in varisi John Farquharson'a da teşekkür ederim.

Bu kitabın her sayfasında eşime duyduğum tarifsiz minnettarlığı layıkıyla ifade edebilmem mümkün değil ve bunu dile getirirken, yalnızca bana ait olan ve başkasına yüklenemeyecek eksikliklerin de bilincindeyim. Bu nedenle sorumluluğun tamamının bana ait olduğunu özellikle vurgulamak isterim.

F.R.L.

Büyük Gelenek

“... dogmatik bir tavırla değil, bilinçli bir şekilde...”

– JOHNSON, *SHAKESPEARE'E ÖNSÖZ*

Büyük İngiliz romancıları –şimdilik, tarihsel açıdan görece güvenli bir noktada durmak gerekirse– Jane Austen, George Eliot, Henry James ve Joseph Conrad’dır. Jane Austen’ın, özel nedenlerle, oldukça kapsamlı biçimde incelenmesi gerektiğinden, bu kitapta yalnızca son üçüyle yetiniyorum. Eleştirmenler beni dar görüşlü buldu ve her ne kadar bu yargımı açıklayıp gerekçelendirmeye çalışsam da (basılı kanıtlarıma rağmen), başlangıçtaki bu önermemin onların eleştirilerini daha da güçlendireceğinden hiç kuşku yok. Milton’ı önemsiz saydığım, “Romantikler”i bir kenara ittiğim ve Donne’dan bu yana Hopkins ile Eliot dışında üzerinde durmaya değer hiçbir şair olmadığını düşündüğüm sanki bir olguymuş gibi kabul görüyor. Aynı şekilde, Jane Austen, George Eliot, James ve Conrad dışında İngiliz edebiyatında okunmaya değer romancı olmadığını düşündüğüm de herhalde aynı özgüvenle bana atfedilecektir.

Yanlış anlaşılmaktan kurtulmanın tek yolu, etkili hiçbir eleştirel yargıda bulunmamak – yani hiçbir şey söylememektir. Ama ben hâlâ, verimli bir tartışmanın en iyi yolunun, insanın gördüklerini ve yargılarını kendince olabildiğince açık kılması, söz konusu alandaki esaslı ayrımları saptamaya çalışması ve bunları (gerekirse itiraz için) olabildiğince açık bir şekilde

ifade etmesi olduğunu düşünüyorum. Ve bana öyle geliyor ki, kurmaca alanında bazı ayırt edici ve zorlu ayrımlara fazlasıyla ihtiyaç var; zira bu alan öylesine geniş ki, yargıda bulanıklığa, kendinden hoşnut yanılışmalara ve eleştirel uyuşukluğa karşı türlü türlü sinsi ayartılarla dolu. Burada aklımdaki şey Edebiyat'a ait olan kurgu alanı ve özellikle de bugünlerde Viktorya Çağı'na duyulan rağbet. Trollope, Charlotte Yonge, Mrs. Gaskell, Wilkie Collins, Charles Reade, Charles ve Henry Kingsley, Marryat, Shorthouse¹ – o dönemin bu ikinci sınıf romancıları birer birer dikkatimize sunuluyor, övülüyor, radyolarda tanıtılıyor ve yalnızca belli açılardan ilginç oldukları değil, aynı zamanda “yaşayan klasikler” oldukları yönünde de belirgin bir eğilim var. (Zaten hepsi edebiyat tarihlerinde yok mu?) Jane Austen, Mrs. Gaskell, Scott, “Brontë kardeşler”,² Dickens, Thackeray, George Eliot, Trollope ve daha niceleri... Hepsi, anlaşılan o ki, “klasik romancı” sayılıyor.

O halde, önemli ayrımlar yapılması gerektiğinde ısrar etmek zorunludur; çünkü edebiyat tarihlerinde adı geçen tüm yazarların gerçekten anlamlı bir yaratıcı başarı alanına ait olduğu söylenemez. Bu nedenle, farklılıkların gereğince kavranabilmesi için, işe gerçekten büyük olan birkaç yazarla başlamamız yerinde olacaktır – yalnızca sanatın olanaklarını hem yazarlar hem de okurlar açısından değiştirmekle kalmayıp, insan farkındalığı bakımından da anlam taşıyan büyük romancılarla. Buradaki farkındalık, yaşamın olanaklarına dair bir bilinçtir.³

1 Yeniden keşfedilmemiş olan romancı Disraeli'dir. Büyük romancılar arasında sayılmasa da, özellikle *Coningsby*, *Sybil* ve *Tancredi* üçlemesinde sergilediği canlılık ve zekâ, ona kalıcı bir değer kazandırır. Bu eserlerde ortaya koyduğu ilgiler –çağının uygarlığını ve toplumsal hareketlerini bir sosyologun kavrayışıyla anlayan son derece zeki bir siyasetçinin ilgileri– son derece olgundur.

2 Bölüm sonunda yer alan “Brontë Kızkardeşler” notuna bakınız.

3 Karşı durduğum kafa karışıklığının karakteristik bir örneği, *Moll Flanders*'dan bir “büyük roman” olarak söz etme modasıdır (bu modanın sorumluluğu görünüşe göre Virginia Woolf ile E.M. Forster'a kadar gider). Defoe dikkate değer bir yazardır, ama onun romancı olarak değeri üzerine söylenmesi gereken her şey Leslie Stephen tarafından *Hours in a Library*'nin (Birinci Seri) içinde söylenmiştir. Defoe, romancılık sanatını icra ettiğine dair herhangi bir iddiada bulunmamıştır ve romancı olarak bir etkisi olması da

Bu şekilde yalnızca seçkin birkaç yazarda ısrar etmek, gele-
neğe kayıtsız kalmak anlamına gelmez; tam tersine, geleneğin
ne olduğunu kavramanın yoludur. “Gelenek” elbette çok yönlü
bir terimdir – ve çoğu zaman neredeyse hiçbir anlam taşımaz.
Günümüzde, “İngiliz Romanı” diye bir gelenekten söz etmek
ve bu geleneğe dair söylenebilecek tek şeyin (onu özgün kılan
da buymuş gibi) “İngiliz Romanı”nın dilediğiniz her şey olabi-
leceğini belirtmek şeklinde bir alışkanlık var. Oysa burada
önerilen anlayış doğrultusunda başlıca romancıları ayırt et-
mek, gelenek hakkında daha işe yarar bir kavrayış geliştirmek
anlamına gelir (ve bu da, İngiliz romanının geçmişine dair
yerleşik ve alışlagelmiş bakışın köklü biçimde gözden geçiril-
mesi gerektiğini kabul etmek demektir). Gelenekten ciddi an-
lamda söz edilecekse, onun taşıdığı anlam ancak bu şekilde –
önerildiği üzere, anlam taşıyan belli başlı romancılar temelinde– ortaya konabilir.

Tarihsel olarak önemli olmak, elbette, her zaman o seçkin
birkaç kişi arasında yer almak anlamına gelmez. Fielding, ede-
biyat tarihlerinde kendisine verilen önemli yeri hak eder ama
ona atfedilen o “klasik seçkinlik”ten yoksundur. Onun önemi,

pek önemli değildir. Aslında kayda değer tek etkisi, 1920’lerde fantastik öykü (ya da sahte-ahlâki fabl) tarzında yazarlar tarafından kendisinden yararlanılmasıdır; bu tür, anlamlıymış gibi yapan fakat aslında bomboş bir iddia üzerine kuruludur. Defoe’nun bu şekilde kullanılmasına benzer bir kullanım da, aynı entelektüel çevrelerde Sterne için söz konusuydu. Sterne’nün sorumsuz (ve nahoş) gevezeliklerinde –olağanüstü anlamlı ve olgun bir şeymiş gibi değerlendirilen bu oyalanmalarda– başka türden oyalanmalara da değer atfedilmesini meşrulaştıran bir dayanak bulundu. T.F. Powys’in Bunyan’dan yararlanması ise bambaşka bir konudur. Bay Powys’in yaratıcı yeteneğinin sahibi doğasının bir göstergesi (çalışmalarının yeterince takdir görmediği kanaatindeyim) –özellikle *Mr. Weston’s Good Wine* adlı eserinde olmak üzere– Bunyan ile geleneksel bir ilişki kurabilmiş olmasıdır. Bunun dışında, Bunyan’ın etkisi üzerine sağlam temellere dayanarak söylenebilecek pek bir şey yok. Oysa onun iki yüzyıl boyunca en çok okunan klasiklerden biri olduğunu ve İngilizce konuşan dünyada bilinç düzeyinde ölçülemeyecek kadar önemli bir yer tuttuğunu biliyoruz. Belki de onun etkisinin, İngiliz klasik kurmacasının Flaubertvari olmayan niteliğini pekiştirme yönünde güçlü bir eğilim taşıdığını söylemek yerinde olur (Bunyan, Lord David Cecil’in de işaret edebileceği gibi bir Püritendir); ayrıca, karakterlerin ahlâki anlamlar taşıyan türsel temsiller (yani tipler) olarak sunulması yönündeki Jonson geleneğiyle de uyumludur.

J.B. Priestley'ye uzanan bir yolun başı olması değil, Jane Austen'a giden yolu açmasıdır. Austen'ın seçkinliğini gerçekten takdir eden biri için, hayatın Fielding'e çok fazla ya da Priestley'ye hiç zaman ayırmaya yetmeyecek kadar kısa olduğunu hissetmek doğaldır.

Fielding, İngiliz romanının merkezi geleneğini başlatarak Jane Austen'ı mümkün kılmıştır. İngiliz romanının onunla başladığını söylemek, bu tür önermelerin makul olabildiği ölçüde makuldür. *The Tatler* ve *The Spectator*'la başlayan bir işi tamamlamıştır; bu dergilerin sayfalarında, dramın romana dönüşümünü izleyebiliriz – ve bu dönüşümün gazetecilik aracılığıyla gerçekleşmesi de olayların doğal seyri içinde yerini bulur. Fielding, karakterleri ve toplumun adetlerini tanıtmaya sanatını, bu okulda öğrenmiştir (zira romancı olmadan önce hem oyun yazardı hem de süreli yayınlara yazıyordu); bunu da kendi ifadesiyle “düzyazı biçiminde komik bir destan” olarak nitelediği anlatı alışkanlığıyla birleştirmiştir. Okuma seçenekleri pek geniş olmayan, ama bolca boş vakti bulunan on sekizinci yüzyılın *Tom Jones*'u neşelendirici bulması şaşırtıcı değildir; Scott ve Coleridge'in bu esere coşkulu övgüler düzmeleri de öyle. Ölçütler karşılaştırmayla oluşur; peki, onların ellerinde ne gibi karşılaştırma imkânları vardı?

Tom Jones'un “kusursuz yapısı” hakkındaki geleneksel söylem (merhum Hugh Walpole bunu bir zafer edasıyla ortaya koymuştur ve bu görüşü hemen her İngiliz romanı dersinde iştirsiniz) gülünçtür. Daha zengin bir içerik ve daha incelikli ilgiler olmadan karmaşık bir yapıdan söz edilemez. Fielding'e genişlik ve çeşitlilik atfedilir ve evet, bazı bölümler kırdı, bazıları şehirde, bazıları mezarlıkta, handa, anayolda ya da yatak odasında geçer, vs. Ama *Tom Jones*'un yalnızca küçük bir bölümünü okumak bile, onun bize sunduğu temel ilgi alanlarının sınırlarını görmeye yeter. Fielding'in tutumları ve insan doğasına ilgisi sadedir – ve dışsal olayların ötesinde bir şey talep eden bir zihin için bu sadelik, “mensur bir destan” uzunluğunda sergilendiğinde, yalnızca tekdüzelik etkisi yaratır. Fielding'in yapabildikleri *Joseph Andrews*'ta en iyi biçimde ortaya çıkar. Meşhur ironisiyle

Jonathan Wild bana kalırsa çiğ bir delikanlı işidir (gangster-kahraman efsanesini boşa düşürme kararlılığı ne kadar takdir edilse de); *Amelia* ise, artık yumuşamış bir Fielding'dir.

Hepimiz biliriz ki daha içe dönük bir ilgi arıyorsak, yönelmemiz gereken yazar Richardson'dır. Johnson'un tercihinine ve bunu Fielding'i küçümseyerek vurgulamasına, genellikle kabul edildenden daha fazla değer verilmesi gerektiği de açıktır. Richardson'ın duygusal ve ahlâki durumları analiz etme konusundaki gücü zaten genel kabul görmüştür; *Clarissa* gerçekten etkileyici bir eserdir. Ama Richardson'ın yeniden güncel bir klasik haline gelmesini beklemek boşunadır. Onun da sunduğu ilginçlik, kendi tarzı içinde bakıldığında, hem kapsam hem çeşit açısından son derece sınırlıdır ve buna karşılık okurdan talep ettiği zaman –mutlak anlamda– öylesine büyüktür ki genellikle bu durum eserin okunmasını imkânsız kılar (yine de *Kayıp Zamanın İzinde*'den önce *Clarissa*'yı baştan sona tekrar okumayı tercih edebilirim). Bununla birlikte, ününün ve etkisinin neden Avrupa çapında böylesine büyük olduğunu anlamak zor değildir; tarihsel açıdan doğrudan taşıdığı önem de ortadadır: o da Jane Austen'in arka planındaki büyük etkenlerden biridir.

Yine de aralarındaki sosyal mesafe Austen'in onun eserlerinden doğrudan yararlanmasını imkânsız kılacak kadar büyüktü: Richardson ne zaman hanımefendiler ve beyefendilerle ilgili yazmaya kalksa, affedilmez ölçüde bayağılaşır. Richardson'ın dünyasını eğitilmiş bir hayata uyarlayan Fanny Burney olmuştur – Jane Austen bu sayede Richardson'ın öğretebileceklerini özümseyebilmiştir. Böylece İngiliz edebiyatı tarihinin önemli çizgilerinden biri ortaya çıkar: Richardson-Fanny Burney-Jane Austen. Bu çizgi önemlidir, çünkü Jane Austen gerçekten büyük yazarlar arasındadır ve kendisi de başka büyük yazarların arka planında yer alan önemli bir etkidir. Elbette Fanny Burney, Austen'in gelişiminde etkili olan tek romancı değildir;⁴ Austen okunabilecek her şeyi okumuş ve işine yarayan her şeyi

4 Jane Austen'in diğer yazarlarla ilişkisi için Q. D. Leavis'in makalesine bakınız: Q. D. Leavis, "A Critical Theory of Jane Austen's Writings," *Scrutiny*, C. X, No. I.